చేనేత చిత్రం

మనిషి - తన బాల్యావస్థనుండి భవిష్యత్ జీవితాన్ని గురించి ఎన్న మధురమైన స్వప్నాలు దర్శిస్తుంటాడు. ఆశలు పెంచుకుంటాడు. తీరా, తన జీవికకు పునాదులు ఏర్పడేసరికి తన కలలకూ వాస్తవ పరిస్థితులకూ ఎక్కడా పొంతన కుదరదు. నిరాశ పడతాడు. కుంగిపోతాడు. అయినా వాస్తవంలోనే జీవించాలి. తప్పదు గదా! ఇది జీవిత రహస్యం.

ఎక్కడో ఒక మారుమూల పల్లెసీమ సుందర వాతావరణంలో జన్మించి, నా బతుకంతా అక్కడి ప్రశాంతతలోనే గడిచిపోతుందని కన్న కలలకూ, తర్వాత బొంబాయి మహానగరంలో కడుపు చేతపట్టుకొని నేను చేయవలసి వచ్చిన వుద్యోగ ధర్మానికి సాపత్యం ఎట్లా ఉంటుంది? పదిహేనేళ్ళుగా నా జన్మభూమిని మరిచిపోయాను. నా చిన్ననాటి కలలను విస్మరించాను. కాని ఇద్దరు వ్యక్తులు తారసపడి మళ్లీ నన్ను నా బాల్యానందంలోకి, నా జన్మభూమి ప్రశాంతతలోకి తీసుకుపోవడం గూడా జీవిత రహస్యమే.

ఆ వ్యక్తుల్లో మొదటివాడు నా సహోద్యోగి - ముఖర్జీ. ప్రతి ఆదివారం పదిమైళ్ల దూరాన్నుంచి నా గదికి వచ్చేశాడు. "కీమోషాయ్... నొమొస్కార్ నొమొస్కార్" - (అంటే) ఏం మహాశయా - నమస్కారం నమస్కారం. అనే పిలుపు. చంకలో పొదివి పట్టుకొన్న హార్మోని పెట్టెను సోఫామీద పెట్టేవాడు. దాని శృతుల్ని సరిచేసేవాడు. ఇంతలోనే నేను కెటిల్‌తో - "చాయ్ ఖాబేన్ దాదా" అంటాను. "భాలో (మంచిది)" అంటాడు తను. ఇత అతని ప్రవాస గీతాలు - బెంగాలీ గీతాలు.

ఒక పాట - "వేల యోజనాల దూరాన నీ వూరు. నీ వంశ వృక్షపు వేళ్లు అక్కడే వున్నాయ్. అక్కడే వుగ్గుపాలు తాగావ్. ఆ చెట్ల మధ్య ఆడుకొన్నావ్. నీ పూర్వీకుల అస్తికల్ని అక్కడి మట్టిలోనే కలిపావ్. ఇప్పుడీ యంత్రాల నగరంలో జీవితం. గతమంతా మగత కలేనా? జ్ఞాపకాలన్నీ ఆవలింత లేనా తమ్ముడూ? నీ మది కలత చెందడంలేదా సోదరా? ఈ నగరంలో నువ్వొక సంఖ్యవే గదా!? నీ వ్యక్తిత్వం పారవేసుకొన్నావా మనిషీ?!'

ఇంకోపాట: "ప్రవాసంలో నీతో తెచ్చుకున్నది స్వల్పం. వెనక విడిచి వచ్చింది అనంతం, అమూల్యం, నీ తాతలు, నాయనమ్మలు, బాబాయిలు, అక్కచెల్లెళ్లు, చండీమాత వేదిక, చైతన్యమఠం, చెరువులో చేపలవేట, పండగలో కొత్తబట్టలు, బంధుమిత్రుల పరిహాసాలు, మళ్లీ నాకా జీవితం ప్రసాదించు ప్రభూ!"

తర్వాత చక్మా భక్తిగీతాలు. ఈ చక్మా జాతి ప్రజలు అతి శాంత మూర్తులైన కొండజాతి బౌద్ధ మతస్థులు. పొరుగుదేశంలో అత్యాచారాలకు గురి అయి శరణార్థులుగా వచ్చినవారు. పురాణ యుగాలనుండీ అనుభవించిన జన్మభూమికి దూరమైనవాళ్లు, దీనులు. సిద్ధార్థుణ్ణి తథాగతుణ్ణీ, గౌతమబుద్ధుడిని, తమ అడవుల్నీ, కొండల్నీ, సెలయేళ్ళను, పశు సంపదను ఫలపుష్పాల చెట్లనూ - తమకు తిరిగి యిప్పించమని వేడుకొనే గీతాలు వాళ్లవి తన్మయుడై ముఖర్జీ ఆలపించేవాడు.

అతని కంఠం రుద్ధమైపోయేది. నా గుండెలు కలతపడేవి. ఇద్దరి నయనాలు అశ్రుజలంతో నిండిపోయేవి. మధ్యాహ్నం యిద్దరం అక్కడే భోజనం మౌనంగా ముగించేవాళ్లం. అంత మౌనంతోనే హార్మోనీ పెట్టెతో సాయం సంధ్యలో నిష్క్రమించేవాడు. ఆ మధ్యనే అతను తన స్వరాష్ట్రానికి వెళ్లిపోయాడు. నన్ను ఏకాకిని చేసిపోయాడు. కొన్నాళ్ళకు నా కన్నీళ్లు ఇంకిపోయినవి.

❖ ❖ ❖

కాని ముఖర్జీ బాబు గాదు. నేను వలసవచ్చి జీవితంలో కోల్పోయిన అంశాలను, ఆనందాలను విశదీకరించిన వాడు ఓబయ్య! మా గ్రామం చేనేత శ్రామికుడు. ఈ కథ అతనిదే. ఒక అమాయకుడిది, ఒక అనామకుడిది.

ఇరవై ఏళ్ళక్రితం - మద్రాసు ఆర్ట్ స్కూల్లో నా చిత్రలేఖనం చదువు మూన్నాళ్ళ ముచ్చటగా ముగిసింది. ఆ లలితకళ నాకబ్బదని నాలుగు నెలల్లోనే గ్రహించి దిశ మార్చుకుని కాలేజీలో చేరి పట్టా పుచ్చుకొని ఉద్యోగాన్వేషణలో యీ నగరం చేరాను.

కాని, ఇంగువ కట్టిన వస్త్రంలాగా ఆర్టుస్కూలు పాత వాసనలు వదలలేదు. ఇన్నేళ్లయినా ఎవరి ప్రోద్బలం వల్ల ఆర్టుస్కూల్లో ప్రవేశించానో ఆ స్నేహ బృందంతో నా సత్ సంబంధాలు సడలిపోలేదు. పశ్చాత్తాపమూ విడిపోలేదు. మా పెదనాన్న కూతురు కస్తూరి, ఆమె ప్రేమించి పెళ్లి చేసుకొన్న మోహన్‌రావు ఏ పనిమీద బొంబాయి వచ్చినా, నా చిన్న ఫ్లాట్‌లో మకాం చేయక మానరు. ఈ యువదంపతులిద్దరూ గురుకులవాసం చేసి చిత్రలేఖనంలో డిప్లొమాలు పుచ్చుకొని కొంత ప్రఖ్యాతులైనారు. విదేశయాత్రలూ చేశారు. ఎగ్జిబిషన్లు పెట్టారు. ఇప్పుడు కాలనర్తకి పద ఘట్టనలో నలిగిపోతున్న

ఆంధ్రదేశపు హస్తకళల్ని పునరుజ్జీవనం చేసే యజ్ఞాన్ని చేపట్టిన సోమయాజీ, సోమిదేవిగా నాకు ప్రత్యక్షమైనారు.

కస్తూరి తంతివార్తలో - అతిథులతో వస్తున్నాం - అని చదివి, కొంత వుత్సుకతో బొంబాయి విక్టోరియా టెర్మినస్ స్టేషన్ ప్లాట్‌ఫారం మీద ప్రచండ ప్రయాణీక సందోహాన్ని తిలకిస్తూ నిలిచినప్పుడు - ఆ దంపతులతో బండిదిగిన ఒక గ్రామీణుడే ఓబయ్య. మోకాళ్ళదిగీ దిగని ధోవతి. సగం చేతుల గల్లాచొక్కా, పైన ఒక పాత తువాలు ముఖంమీద చిన్న బిడ్డ నొప్పికి కాల్చినమచ్చ. సర్కస్ డేరాలో తప్పిపోయిన బాలుడిలాగా, బితుకు బితుకుమంటూ మోహన్‌రావును తాకుతూ నిలబడి వున్నాడు. జనసమ్మర్దాన్ని, నన్నూ, మార్చి మార్చి చూస్తున్నాడు.

అట్లా వణికిపోతున్న ఓబయ్యను నా ముందుకు తోసి కస్తూరి అన్నది. "మీ - ఊరే కలంకారీ పనివాడు. గుర్తుపట్టగలవేమో చూడు".

గుర్తు పట్టలేదు. మా గ్రామంలో మగ్గాలవీధి కొంచెం దూరంలో చెరువు గట్టు నానుకొని వుండేది. బాల్యంలో ఒకటిరెండు సార్లు వెళ్ళి వున్నానేమో! వేణుగోపాలస్వామి వసంతోత్సవానికి ఆ వీధినుండే మధుపర్కాలు వచ్చేవి మేళతాళాలలతో చలువ చప్పడం కింద పళ్ళేలలో పవిత్రంగా పెట్టుకొని వుత్సవ మర్యాదలతో వూరేగింపుగా ఆలయ సన్నిధిలో ధర్మకర్తకు సమర్పించేవారు. ఆ ధర్మకర్త మా పెదతాతయ్యగారే. తరంగాలు పాడి వేణుగోపాలస్వామి కల్యాణమంటపంలో భక్తుల్ని తన్మయుల్ని చేసే వియ్యన్నగారికి జరీధోవతుల చాపూ ఆ వూరేగింపుతోనే వచ్చేవి. ధర్మకర్తలు కట్టడి ప్రకారం చేనేత పనివాళ్ళకు కట్నాలు ముట్టజెప్పేవారు.

అంతటితో ఆ వూరేగింపు ముగిసేది. వేణుగోపాలస్వామి రథయాత్ర ప్రారంభమయ్యేది, ఆ జ్ఞాపకాలే చెప్పాను.

అప్పటిదాకా దిగులుగా వున్న ఓబయ్య కళ్ళు నా మాటలకు మిలమిల మెరిసినవి. ముఖం నిండా సంతోష కెరటాలతో - "తమరు కాంతయ్యగారి మనుమలా?" అని నా చేతిని తాకాడు. నేను తలూపాను. "మధుపర్కాలు వేసే ఆనవాయితీ మా వంశాని దేనయ్యా!" అన్నాడు వుత్సాహంతో.

నేనూ ఓబయ్యా ఆక్షణంలోనే బంధువులమై పోయాం.

ఉత్తర గుజరాత్ కచ్ హస్తకళలను అభిమానించే "దర్పణ" సమాఖ్య వారు నిర్వహిస్తున్న ప్రదర్శనల పోటీకి ఈ ఓబయ్యను నిలబెడుతున్నది కస్తూరి. నాకు ఆశ్చర్యం వేసింది. ఈ అమాయకుడు ప్రపంచ ఖ్యాతి నార్జించిన కచ్ చేనేత పనివాళ్ళతో సమానంగా

నిలవగలడా? రోమన్ సామ్రాజ్య కాలంలోనే భారతావని నుండి ఎగుమతి అయిన తరతరాల ప్రతిభాపాటవాల చేనేత వస్త్రాల రంగులు, రీతులూ, గళ్ళూ, సుళ్ళూ, అద్దాలు యితనెప్పుడైనా చూశాడా? ఏమో! కస్తూరి అతగాణ్ణి నా కప్పగించి,మరునాడే అహ్మదాబాదులో ఏదో సెమినారని వెళ్లిపోయింది.

❖ ❖ ❖

ముఖర్జీబాబు నిర్గమనం తర్వాత మా కంపెనీవాళ్లు నాకు ఒక మోస్తరు పెద్ద ఫ్లాట్ - ఇల్లే యిచ్చారు. మా ఆవిడ పుట్టింట్లో వున్నది. ఆ ఏకాంతంలో నేను, ఓబయ్యా ఎన్నో సంగతులు ముచ్చటించుకొన్నాం. మా వూరు, బంధుకోటి, కొత్తగా అలముకొంటున్న రాజకీయ ముఠా కులద్వేషాలు - అన్నింటి మధ్య చేనేత కార్మికుల భౌతిక ఆర్థిక కల్లోలాలు మాస్టర్ వీవర్ల కింద చేనేత పనివాళ్ళ యిబ్బందులు. ఆ రెండు వర్గాల మధ్య తరతరాలుగా వస్తున్న అమూల్య మానవ సంబంధాలు ఈ ఆర్థిక వ్యవస్థలో చిన్నాభిన్నం కావటం నూలుకండెలకూ, రంగులకూ ధరలు పెరిగినప్పుడల్లా చేనేత పరిశ్రమలో సంక్షోభం, మంచి హృదయం వున్న మాస్టర్ వీవర్లు కొందరు, పనివాళ్ళను తూనికల్లో కూలీ రేట్లలో మోసగించేవారు కొందరూ. కక్కుర్తుపడి దారిద్ర్యంలో అడ్డదారులు తొక్కే పనివాళ్ళూ, తిండి తినకపోయినా నీతి తప్పనివాళ్ళూ కొందరూ, చేనేత సహకార సంఘాల పనితీరు, కొందరి అవినీతీ, కొందరి నిబద్ధత, నిలవవుండి పోతున్న చీరెలు, తరతరాలుగా చేనేత చీరెల్ని, ధోవతుల్నీ ధరించిన గ్రామవాసులు గూడా రేషన్ సిల్కు చీరెలకూ పోలిస్టర్ ధోవతులకు మోహపడి పోవటం, ఒక్క చీరె నేతకు యింటిల్లిపాదీ వారం రోజులు కష్టపడితే లభించే కూలి, మగ్గాలు తనఖాకు పోవటం, చేనేత కార్మికులకు అప్పులు లభించని దారుణ పరిస్థితులూ - ఇట్లా ఎన్నో సంగతులు.

కొన్ని చేనేత వృత్తి రహస్యాలు గూడా, కలంకారీ అద్దకాలు యిప్పుడు లభిస్తున్న రంగు పెట్టెల్తో గాక, ప్రకృతినుండి లభ్యమయ్యే చెట్ల ఆకుల పసర్లు మూలికలతో తయారైన కణికెలు పూర్వీకులనుసరించిన పద్ధతుల్తో చేస్తే - అవి రెండు మూడు తరాలుంటాయి. తన పద్ధతి అదేనట. వాళ్ళింట్లో రంగులన్నీ వాళ్ళ నాయనమ్మ తాతయ్యా నేర్చినవేనట.

నేను నిద్ర లేచేసరికి రెండు గదుల ద్వారాలకు కలంకారీ కర్టెన్లు కట్టి వున్నాయ్. తెల్లవారుఝామునే లేచిన ఓబయ్య నిపుణంగా తను తయారు చేసిన కర్టెన్లను నాకు ప్రదర్శించాడు. ఆంధ్రప్రాంతపు ప్రత్యేకత - నెమలి పింఛాల వరసలో చీరెల

పయిటంచులూ, వాటిల్లో హంస పేటంచు, ఆకు పారిజాతం కమలాల అంచులూ, మధ్యలో పొన్నచెట్టు కింద వేణుగోపాలుడు, తన ముందు ధేనువూ, నోటిముందు మురళీ, ఇంకొకటి- పురివిప్పుకొని మేఘాలను తిలకించి నృత్యలాస్యంలో వున్న నెమలీ, దాని కాలి గోళ్ళకింద భయపడుతున్న సర్పమూ

ఆంధ్రప్రాంతపు క్రిష్టుడి తలకట్టూ, కట్టూబొట్టూ వేరు. రాజస్థాన్ గుజరాత్ ప్రాంతాల క్రిష్ణుని అలంకారాలు వేరు. ఈ ఆంధ్ర వేణుగోపాలుడు ఆ ద్వారకా క్రిష్ణునితో పోటీపడి రేపు జరుగనున్న ప్రదర్శనలో మాతృభూమికి పేరు తెస్తాడా? అన్న నా సందేహాందోళనలు ఓబయ్యకు తెలియనీయలేదు. అతను నిరామయంగా, నిర్మోహుడై బిర్లా హాలులో పోటీ ప్రదర్శనకు వుద్యుక్తుడైనాడు. తన మాతృభాష తప్పితే యింకొక ముక్క మాట్లాడలేడు. తన హస్తవిన్యాసాల్తోనే ప్రదర్శనలో సంభాషించమని ధైర్యంచెప్పి నేను ఆఫీసుకు వెళ్లాను. మరునాడూ అంతే. మూడోనాడు ప్రదర్శన పోటీ అంతిమదినం. నేను హాలు ముందు టాక్సీ దిగేసరికి - విప్పారిన ముఖంతో, చేతిలో చెక్కుతో, చుట్టూ అతన్ని అభినందిస్తున్న గుజరాతీ యువకుల మధ్య ఏవేవో కలంకారి రహస్యాలను వివరిస్తూ ఓబయ్య కనిపించాడు.

అతనిది ద్వితీయ బహుమతి!

ఆ రాత్రి యిద్దరం వుడిపి హోటల్లో భోజనం చేశాం. ఇంటికొచ్చి తెలుగు పాటలు చాలాసేపు విన్నాం. తర్వాత మరికొన్ని సంగతులు- ఓబయ్య భార్య క్రితం సంవత్సరం గతించింది. తన బిడ్డలిద్దర్నీ చెల్లెలు పెంచుతున్నది. వాళ్ళదీ లేని సంసారమే. ఈ బహుమతి డబ్బుతో తనఖాలో వున్న మగ్గాన్ని విడిపించుకొంటాడు. పిల్లలకు చెవులకు దిద్దులన్నా చేయించాలి కదా! ఎన్ని అమాయకపు కలలు! మళ్ళీ మా వూరు రారా. అని నాతో ఒక విన్నపం. 'కాంతయ్యగారి లోగిలి ఎంత పెద్దది? ఎన్ని హరికథలు చెప్పించేవారు? ఎన్ని సంతర్పణలు, అన్నదానాలు? ధర్మకర్తల మంచితనాన్ని ఆసరా చూసుకొని, కౌలుదార్లు మక్తాలు చెల్లించటం లేదుగదా. వేణుగోపాలుడికి భోగాలు కొరవడుతున్నై. మళ్ళీ మీ వంటి ధర్మకర్తలు కావాలి' అవి ఆ రాత్రి కబుర్లు.

❖ ❖ ❖

మర్నాడు -"అవును ఓబయ్యా! అప్పుడే ఇంటిమీద దిగులు అంటున్నావు. బొంబాయి నగరం చూడవా? " అన్నాను.

"ఏముందయ్యా?"

"కనీసం జౌళి మిల్లులు, బట్టల కార్ఖానాలు చూడాలనిపించటం లేదా?" అన్న

నా మాటలకు ఎంతో వుత్సాహం చూపించాడు. ఆ మధ్యాహ్నం మా స్నేహితుడు పార్శీ పెద్దమనిషి బరూబా గారి ద్వారా రెండు బ్రహ్మాండమైన ఆధునాతన జౌళి మిల్లుల్ని చూశాం. కనీసం నాలుగైదువేల పనివాళ్ళక్కడ!

దూదిని శుభ్రపరిచే బ్లోరూమ్, ఏకులు తయారయ్యే కార్డింగ్ సెక్షన్, స్లివర్లను మట్టసంగా హెచ్చుతగ్గులు లేకుండా చేసే డ్రాయింగు యంత్రాలు, బాబిన్ మీద తయారైన దారాన్ని అతివేగంగా చుట్టే సింప్లెక్స్‌ల్నీ, గుండ్రని చట్రపు ఫ్రేముల్నీ, కోన్లకు చుట్టే వైండింగ్ యంత్రాలు, డ్రమ్ములకు చుట్టే వార్పింగ్ పద్ధతీ, గంజిపెట్టే సైజింగ్ యంత్రాలు, నేతనేసే జపాన్ యంత్రాల్లాంటి అతివేగమైన సున్నిత పనిముట్లూ - అన్నీ చూశాడు.

బయటకు వచ్చి నూతిలోనుంచి వినవస్తున్నట్లుగా గొంతుపెట్టి ప్రశ్నించాడు : 'అయ్యా! గంటకు ఎన్ని గజాలు నేస్తారయ్యా ఇక్కడ?'

"కొన్ని వేల గజాలు" అన్నాను నేను.

❖ ❖ ❖

మర్నాడే అతని ప్రయాణం. ఆ రాత్రి అతను చాలా మౌనంగా వున్నాడు. బలవంతాన క్లుప్తంగా భోజనంచేశాడు. నాకు చెబుతానన్న పడిగె రాజుల కథలు, వాళ్ళ పాటలు వినిపించలేదు. మూడుచుకొని వున్న తాళపత్ర గ్రంథంలాగా వదిగిపోయాడు.

ప్లాట్‌ఫారం మీద నిలిచినప్పుడు ఇంకొక్క ప్రశ్నవేశాడు - 'అయ్యా, యీ జవుళిమిల్లుల్తో - ముందు ముందు మేం తట్టుకోగలమా? మా మగ్గాలు దేనికి పనికొస్తాయయ్యా?"

ఇంతలోనే బండి వచ్చింది. నా సమాధానానికి సమయం లేదు. 'మానవుడికి సౌందర్యాభిలాష నిలిచివున్నంత వరకూ, నీ హస్తకళా నైపుణ్యానికి చావుండదు. నువ్వు అధైర్యపడవద్దు' అని చెబుదామనుకొన్నాను. మానవ నాగరికతలో అత్యంత సుందరభాగం చేనేత అని చెబుతామనుకొన్నాను. కాని, బండి కదిలిపోయింది.

❖ ❖ ❖

ఎన్నేళ్ళ తర్వాతనో మా వూరు వెళ్లగలిగాను.

అప్పటికే చేనేత పరిశ్రమ కొత్త చిక్కుల్లో వుంది. ప్రభుత్వం వాళ్ళను ఆదుకొనే ఎన్నో రాయితీలను ప్రవేశపెట్టింది. ఆ సంధిలో నా ప్రయాణం. ఊళ్ళోదిగి ఓబయ్య గురించి విచారించాను.

ఓబయ్య కన్పించలేదు. కొన్నాళ్లుగా ఎవరికీ కన్పించలేదు. ఎక్కడ కెళ్ళాడో తెలియదు. అతని కూతుర్ని ప్రశ్నించాను. బొంబాయినుంచి వచ్చి కొన్ని అప్పులు తీర్చుకొన్నాడు. రోజూ రాత్రి అక్కడి బ్రహ్మాండమైన జౌళి మిల్లుల సంగతే చెప్పేవాడట.

ఆ మరల ముందు మనం బతుకుతామా అని ఆవేదన పడేవాడట. ఇంకే విద్యా తెలీని చేనేతవాళ్ళ గతేమిటి అని గొణుక్కునేవాడట. ఓబయ్యది మహా ప్రస్థానమా? మానవ చైతన్యం సౌందర్యదృష్టి - సూర్యచంద్రులున్నంతవరకూ. చేనేత కళాసృష్టిని పోషిస్తుందనే అభయం నేను యివ్వలేదా? ఓబయ్యను మళ్ళీ నేనెప్పుడూ చూడలేదు,. మిల్లు యంత్రాలను ఎవరికీ చూపలేదు.
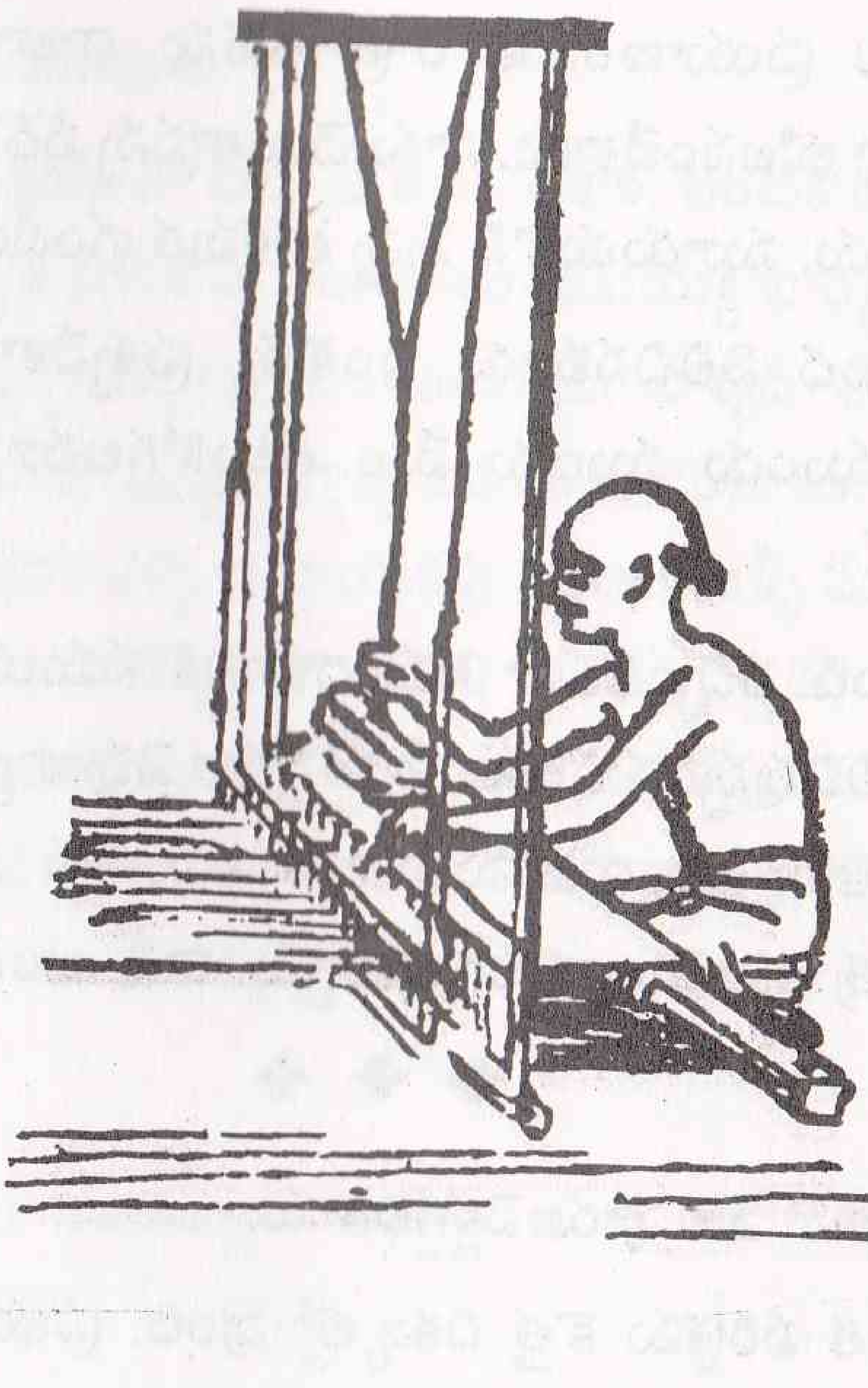
డా॥ వేదగిరి రాంబాబుగారి సౌజన్యంతో